

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.13, november 2018

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen, Jon Tafdrup og Henrik Yde

Tilsyn ved ph.d. Robert E. Bjorkdr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Fugl Phønix” , *Phenix-Fuglen. Et Angelsachsisk Kvad førstegang udgivet med Indledning, Fordanskning og Efterklang* og “Phenix-Fuglen”

ved Vibeke A. Pedersen

Indhold

- 1 Tre tekster fra 1840 med fælles tema
 - 1.1 Kongelig festivitas
- 2 Den klassiske myte om Føniksfuglen
- 3 Visebogens vise
- 4 Bogudgivelsen
 - 4.1 Tilegnelse og dedikationsdigt
 - 4.2 Fortale
 - 4.2.1 Nyaarstid
 - 4.3 Føniks-myten
 - 4.4 Den angelsaksiske tekst
 - 4.5 Gendigtningen
 - 4.5.1 Fri fordanskning
 - 4.5.2 Jubelår og gyldenår
 - 4.5.3 Strofeform
 - 4.6 Efterklangsdigt og slutsang
 - 4.6.1 “Jeg gik mig ud en Sommerdag”
- 5 Grundtvigs selvanmeldelse

- 5.1 Grundtvigs engelske publikationsprojekt
- 6 Modtagelse
- 7 Anvendt litteratur
 - 7.1 Trykt
 - 7.2 Utrykt

1 Tre tekster fra 1840 med fælles tema

I 1840 beskæftigede Grundtvig sig indgående med myten om Fønixfuglen, hvilket gav sig udslag i tre forskellige værker. I februar udkom digtet “Fugl Phønix” i visebogen *Viser og Sange for Danske Samfund* (1840a). Senere på året i oktober fulgte bogudgivelsen *Phenix-Fuglen. Et Angelsachsisk Kvad førstegang udgivet med Indledning, Fordanskning og Efterklang* (1840b). Endelig kom der den 25. oktober en litteraturhistorisk reflekteret selvanmeldelse af bogudgivelsen i *Fædrelandet*, “Phenix-Fuglen” (1840c).

Med disse tre udgivelser benytter Grundtvig en række forskellige genrer: vise, lykønskings- og dedikationsdigt, fortale, udgivelseshistorie, tekststudivelse, oversættelse, efterklang, anmeldelse og selvfortolkning.

1.1 Kongelig festivitas

1840 var et festligt år for det danske kongehus, idet man både kunne fejre Christian 8.s og dronning Caroline Amalies sølvbryllup 22. maj 1840 og kongens salving i Frederiksborg Slotskirke den 28. juni. Bogudgivelsen er da også tilegnet majestæten som et “LYKKE-VARSEL I KRONINGSAARET”. Det skal dog bemærkes, at formelt er glosen ‘kroning’ siden enevældens indførelse i 1660 statsretligt forkert, idet en dansk konge automatisk efter *Kongelovens* bestemmelser var konge, når hans forgænger var død. Derfor er Grundtvigs udtryk “Kronings-Aar” ikke korrekt, og den officielle samtid kaldte det også en ‘salving’ alene. Christian 8.s og hans dronnings salving blev den sidste i Danmarkshistorien.

Læs mere

Frederik 6. havde i realiteten været Danmarks regent 1784-1839 og indtil 1814 tillige Norges. Det var hermed det første regeringsskifte i 55 år, så mange havde aldrig kendt en anden hersker over kongeriget. Grundtvig havde også skrevet flere digte i forbindelse med Frederik 6.s død og bisættelse.

2 Den klassiske myte om Fønixfuglen

Myten om Fønixfuglen kan spores tilbage til den græske og romerske antik samt til den egyptiske oldtid, hvilket Grundtvig gør i bogudgivelsens indledende afsnit “Phenix-Mythen” (1840b, s. 15-22). Trods forskelle er de fleste fremstillinger enige om, at denne fugl levede meget længe (500-1500 år), og at den, når dens endeligt nærmede sig, byggede en rede. Herefter brændte fugl og rede op, men af asken blev

udruget et æg, der enten klækkedes til en ny fugl eller til en orm, der senere igen forvandlede sig til en fugl. Denne livscyklus har naturligvis i kristen tid kunnet overføres på Jesus Kristus, hans liv, død og opstandelse – samt liv efter døden. Omtaler af fuglen kan spores tilbage til antikke digtere som Herodot, Plinius den Ældre, Ovid, Horats, Vergil og Lactantius, men har rødder endnu længere tilbage, bl.a. til Egypten, hvor fuglen har ligheder med Benu, og til Persien (Schjørring 1993, s. 380). Den egyptiske Benu lignede en hejre, men var på størrelse med enten en ørn eller en struds, og dens guld- og purpurfarvede fjer var mere farvestrålende end alle andre fugles. Koblingen mellem Fønix og Benu skyldes bl.a. navnenes etymologi, som i begge sprog peger på ordet palme (gr. 'phoinix' og egyptisk 'bennu'; jf. Schjørring 1993, s. 380).

Den angelsaksiske tekst er en sen afledning og sammenskrivning af indholdet af forskellige græske og latinske tekster, og den rummer tydeligt kristne forestillinger. Den bygger hovedsagelig på den oldkirkelige teolog Lactantius' version af myten, *De Ave Phoenice*, der er et heksameterdigt på 170 vers, og rummer desuden en kristen allegorisk udlægning, der ikke findes hos Lactantius. Også i Bibelen og hos en af de apostoliske fædre er der henvisninger til Fønixfuglen og hellige palmer: "Jeg tænkte, at jeg skulle dø i min rede og leve længe som fugl Fønix" (Job 29,18), i Salme 92,13 og i 1. Klemensbrev (Schjørring 1993, s. 380).

Læs mere

Allerede i første bind af tidsskriftet *Danne-Virke* (1816-1819) havde Grundtvig i indledningsdigtet af samme navn brugt Fønixfuglen som billede, der tydeligt angiver den kristologiske udlægning:

Phoenix! est du kun opstanden
Af din Aske seierrig,
For at bære over Stranden
Bort din gamle Faders Liig,
Skal for sidste Gang vi skue
Vingens røde Gylden-Bue,
Buens hvide Tvilling-Tegn! (1816, s. 10).

3 Visebogens vise

Digtet i visebogen er skrevet i folkeviseform med et omkvæd taget fra tryllevisen *Hr. Tønne af Alsø*: 'Råder I vel de runer?'; originalt: "Rader i well di runner?" (*Danmarks gamle Folkeviser*, bind 2, 1856; DgF 34B). Ud fra udtryksmulighederne i traditionel folkeviseform ville omkvædet kunne oversættes til det prosaiske: 'Er I i stand til at beherske tryllemidlet, og gør I det på en forsvarlig måde?' Men i Grundtvigs forståelse er betydningen snarere: 'kan I tyde runerne?', dvs. forstå, hvad de gamle sagn har at sige nutiden? Som så ofte før, og som det var populært blandt periodens digtere, benytter Grundtvig den tilnærmede folkeviseform, kunstballaden. Han tager således en velkendt ældre nordisk form, tilpasser den og anvender den til at fremstille et indhold, der griber tilbage til den nordiske fortid, til antik græsk mytologi og til

kristendommen.

Visen genfortæller myten i 21 simple strofer. Fuglen knyttes til solen, idet den er ulykkelig, når solen ikke er fremme (strofe 4), og synger dens pris om dagen (strofe 6). Grundtvig lader fuglen søge mod Norden, når dens dage er ved at være talte (strofe 8), hvorefter den sammen med storke igen drager til et solfyldt land, formentlig Egypten (strofe 9). Her bygger den rede i en palmeskov, og dens fjer bliver grå som nattergalens (strofe 10-11). Derefter brænder fuglen op og genopstår som et æg, hvoraf der udklækkes en glimmerorm, dvs. en glinsende orm. Denne udvikler sig efterfølgende til en fugl, der i den aflagte æggeskal bringer asken fra den afdøde Føniks til det paradisiske land (strofe 19).

En sammenligning af Grundtvigs simple vise med Lactantius' version af myten blotlægger, at Grundtvig får alle mytens hovedtræk med. Han undgår i modsætning til Lactantius direkte referencer til andre figurer fra den græske mytologi, men formår at indarbejde valkyrierne fra den nordiske (strofe 12). Han har i modsætning til både Lactantius og den angelsaksiske tekst ingen direkte allusioner til *Bibelen* ud over en omtale af Paradislandet i strofe 19. Fuglens forvandling er en genfødsel, ikke en genopstandelse. Til gengæld får Grundtvig indført et nyt geografisk område, Norden, hvortil Føniks flyver af egen fri vilje, når dens liv nærmer sig sin afslutning (strofe 8). Hos såvel Lactantius som den angelsaksiske tekst er Paradislandet det centrale geografiske sted – mest omtalt i negationer med fravær af kulde, sygdom og død (Lactantius, vers 15-24; Grundtvig 1840a, strofe 2; Grundtvig 1840b, vers 28-37).

Hvor Grundtvig med den senere oversættelse er nødt til at inddrage de fleste aspekter ved Lactantius' digt i dets angelsaksiske skikkelse, er den sangbare vise her kun en forsmag, en slags skitse, der har indgivet Grundtvig tanker om fuglens og digtets symbolske betydning for Danmark og Norden og for kirkehistorien. Disse tanker udmøntede han også i et foredrag i Danske Samfund den 22. oktober 1839. Her skitserede han en historieteori, hvori oldtiden var fantasiens, middelalderen følelsens og den nyere tid forstandens tidsalder – billeder, han fører med over i digtningen, [se afsnittet om Føniks-myten](#) (fasc. 364.II.15 i Grundtvig-arkivet på Det Kongelige Bibliotek i København; *Nordens Mythologi* 1832, s. XXVI).

4 Bogudgivelsen

Under de tre englandsophold 1829-1831 havde Grundtvig læst om den såkaldte *Exeter-bog*, som stammer fra midten af 1000-tallet og rummer en række angelsaksiske tekster. Den tilhørte Exeter Cathedral Library (bibliotekssignatur: Exeter Dean and Chapter MS 3501). Under sit besøg i 1830 nåede Grundtvig selv til Exeter, men han fik først den fulde afskrift af *Exeter-bogen* færdig under tredje og sidste besøg, hvor håndskriftet lå i London (1840b, s. 13; Bradley 1998, s. 8 f.). Håndskriftet indeholder blandt andet digtet om Føniks, som Grundtvig ni år senere, i 1840, udgav under titlen *Phenix-Fuglen. Et Angelsachsisk Kvad förstegang udgivet med Indledning, Fordanskning og Efterklang*.

4.1 Tilegnelse og dedikationsdigt

Tilegnelsen fremhæver kongens slægtskab med skjoldungerne, hvilket tematiseres yderligere i dedikationsdigtet. Koblingen er et udtryk for den “mytologiske forestilling om en metafysisk forbindelse mellem de danske konger”, som Grundtvig ofte fremdrager (Schmidt-Madsen 2014, s. 161). Digtet var allerede tidligere trykt som et decideret lykønskingsdigt til Christian 8.s salving, idet det var bragt i *Adresseavisen* den 27. juni 1840 og genoptrykt i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 26-27, den 5. juli; [se indledning til denne tekst her](#).

4.2 Fortale

Grundtvigs fortale gør opmærksom på det tidsmæssige sammenfald, der er mellem Thorkelins udgivelse af *Bjovulf-kvadet* i 1815, der sporede Grundtvig ind på selv at oversætte det, og på majestæternes bryllup samme år. Såvel kongeparret som udgivelsen af *Bjovulf* kan fejre 25 års jubilæum.

4.2.1 Nyaarstid

Et centralt begreb i fortalen er “Nyaarstid”. Ordet har for Grundtvig i denne sammenhæng en større og mere omfattende betydning end den sædvanlige. For ham er der ligefrem

oprundet en Nyaarstid saavel for Östens som Nordens gamle Billed-Sprog, og man har da hverken glemt at samle Alt hvad der i bekiendte Oldskrifter fandtes om Fuglen Phenix, [og] ikke heller sparet paa Giætninger om hvad dette Sindbillede havde at betyde (1840b, s. 15).

Med andre ord er det hele tidsalderen, der indvarsler noget nyt og bedre, fordi forbindelserne til fortiden bliver tydeligere på grund af øget viden om den. At Grundtvig så samtidig kan kæde den kongelige lykkelige fremtid sammen med en formodet ny lykkeperiode for hele nationen, gør kun begrebet nyårstid endnu mere betydningsladet.

4.3 Fønixs-myten

Efter det indledende digt og fortalen bringer Grundtvig en litteratur- og religionshistorisk gennemgang, der navnlig omhandler de antikke forfatters brug af Fønixsfuglen og deres forskellige forsøg på at placere fuglen geografisk. Herudover kommer Grundtvig med sin egen tolkning, idet han overfører fuglens stadier på stadier i historiens gang (1840b, s. 15-22). I sin gennemgang støtter Grundtvig sig kritisk på en afhandling fra 1825-1827 af Rudolph Johannes Frederik Henrichsen, *De Phoenicis Fabula*. Men Grundtvig ønsker at give mere end en traditionel historisk gennemgang. Han vil:

betragte Phenix-Fuglens *Fortid* som et Billede paa Menneske-Aandens *Oldtid*, hans Hensmægten og Hensmeltning som et Billede paa *Middelaldren*, og hans Gienfödelse som et ligedant paa *Nyaarstiden* (1840b, s. 19).

Fuglens mellemstadie som orm – inden den udvikler sig til den skønne fugl – kan Grundtvig bruge som billede på især 1700-tallets ‘bogormetid’, hvor forståelsen for oldtidens glans og betydning for nutiden manglede. Således kommer myte og nutid til

at hænge sammen som udtryk for en større, men usynlig plan, hvis konturer netop Grundtvig aner og søger at blotlægge med sin gendigtning og den efterfølgende efterklang.

Læs mere

Allerede i digtet *Nyaars-Morgen* havde Grundtvig indlejret en fortolkning af Føniksfuglen, dog uden direkte at nævne den ved navn. Af tiende sang fremgår det, at menighedens sang skal genfødes som en fugl skabt af asken og erstatte tidens "ranglende Bjælder" (1824, strofe 303 f.), [se indledning til denne tekst her](#).

I "Phenix-Gaarden" fra 1836, der er skrevet til indvielsen af den nye hovedbygning til Københavns Universitet, sammenkobler Grundtvig ormestadiet med tilbagelagte stadier inden for lærdomshistorien.

Grundtvigs begejstring for den angelsaksiske Føniks-tekst er med hans engagement i nordisk mytologi og i historisk kristendom fuldt forståelig. Teksten rummer elementer fra begge disse verdener. Helge Toldberg har i *Grundtvigs Symbolverden* gennemgået og tolket Føniks-figuren, der ændrer symbolbetydning i løbet af forfatterskabet. Fælles for Grundtvigs anvendelser er, at fuglen "samtidig efter sin oprindelse og tilknytning er et sagn- og traditionssymbol, men efter sin tydning et attribut til livs- og trossymbolerne" (Toldberg 1950, s. 208). For en grundigere gennemgang af Grundtvigs anvendelse af Føniksfuglen som symbol, se Toldberg 1950, især s. 201-208 og Schjørring 1993, s. 383-389.

4.4 Den angelsaksiske tekst

Digtet er i Grundtvigs udgave på 1353 kortlinjer, idet han gengiver den bogstavrimende tekst halvvers for halvvers med linjetæller. Bernard J. Muirs tekstkritiske udgave af den angelsaksiske tekst har 677 verslinjer (Muir 1994, s. 167-190). Forskellen i omfang skyldes bl.a., at Grundtvig enkelte steder indsætter forkert linjeskift (se Bjork 2003, s. 220, for en gennemgang af variansen). Hos Grundtvig er teksten trykt i to spalter med tekstkritiske eller grammatiske kommentarer i fodnoter. Nederst på de første 13 sider findes Lactantius' latinske tekst trykt ligeledes i to spalter og med egen verstæller. Den oprindelige tekst er skrevet i en vestsaksisk dialekt (Blake 1990, s. 3). I modsætning til Lactantius' tekst rummer den angelsaksiske ingen hentydninger til græsk-romersk mytologi (Koch 1905, s. 60).

En stikprøvesammenligning med Muirs udgave viser, at Grundtvig har haft en meget omhyggelig afskrift med sig hjem fra England (Muir 1994). Senere udgivere refererer da også til Grundtvig med respekt (Bjork 2003, s. 219). Det er i sig selv en filologisk bedrift at udgive en tekst efter en næsten ti år gammel afskrift uden mulighed for at kontrollere i forhold til originalhåndskriftet. En stor del af afvigelserne mellem Grundtvig og Muir drejer sig om, hvorvidt ord skal skrives sammen eller med bindestreg eller med stort eller lille begyndelsesbogstav. Hvad angår gengivelsen af bogstaverne þ (thorn, ustemt) og ð (eth, stemt), følger Grundtvig oftest den norrøne tradition, der foretrækker þ i forlyd og ð i ind- og udlyd. Der kan desuden være

uenighed om læsning af bogstavet o i forlyd, som Grundtvig kan finde på at læse som bogstavet i, hvilket giver ændring i betydningen, fx angelsaksisk in (da. i) og on (da. på). For en nøjere gennemgang af hans transskription, se Bjork 2003, s. 219 f., og Bradley 1998.

Rettelseslisten bagest i bogen, der kun henviser til de fremmedsprogede tekster, viser, at Grundtvig har været omhyggelig i korrekturen. Endelig bruger Grundtvig en del parenteser, der ikke er belæg for i forlægget, men som muligvis angiver en usikkerhed fra Grundtvigs side.

Læs mere

Papirer i Grundtvig-arkivet på Det Kongelige Bibliotek i København vidner om, at Grundtvig på et tidspunkt legede med tanken om, at Fønix-udgaven kunne blive hans doktordisputats ([fasc. 208.9](#), se også Schjørring 1993, s. 384).

4.5 Gendigtningen

4.5.1 Fri fordanskning

Grundtvig kalder meget passende sin gendigtning for en “FRI FORDANSKNING” (1840b, s. 44). Hans 152 rimede strofer gengiver ganske vist såvel hovedtræk som forløb i den angelsaksiske tekst, men hans version er også blevet væsentligt længere. Der er intet system i, hvor mange verslinjer fra den angelsaksiske tekst han inkorporerer pr. strofe i sin gendigtning (se fx Bjork 2003, s. 227). Grundtvig udvider teksten, fx ved at henvise diskret til konkrete samtidsbegivenheder som salvingsfesten i 1840 (strofe 106) og til en kongebrud (strofe 26).

Allerede i de første linjers “I Østerleden, / og langveis heden” lægger Grundtvig sig tættere på det latinske “Est locus in primo felix oriente remotus” (da., ‘der ligger et lykkeligt land, langt borte i den forreste del af østen’; overs. GV) end på det angelsaksiske “Hæbbe ic gefrugnen, / þæt te is feor heonan / east-dælum in” (da., ‘jeg har spurgt [hørt] / at der ligger et fjernt land / i de østlige riger’), som mere svarer til et skjaldekvad eller en folkevise, hvor fortælleren selv er til stede og også angiver sit forhold til det fortalte.

Grundtvig forsyner sin tekst med flere bibelallusioner, end der kan findes belæg for i den angelsaksiske tekst, hvor allusionerne mest består af små syntagmer som ‘den almægtige konge’ (“cyning ælmihtig”, vers 709), eller ‘almægtige fader’ (“Fæder ælmihtig”, vers 1252 og 1259). Den angelsaksiske teksts allusion til Trosbekendelsens “på tredje dag opstanden” (vers 1287-1289) får Grundtvig gengivet med endnu tydeligere allusioner til den døde Jesus: “Tredje-Dagen / Hans Jorde-Lagen / laae sammensvöbt” (strofe 143). Ligeledes er de største begivenheder i den kristne tro omtalt: syndefaldet i strofe 89-92, Kristi komme i strofe 95, korsfæstelsen i strofe 142 og nadveren i strofe 150. Ikke uventet finder vi en sammenblanding af nordisk mytologi og kristendom, fx i strofe 127, der ubesværet lader Jesus trone i det hedenske Gimle.

I langdigtet optræder ordet Dronningestolen flere steder (strofe 19, 26 og 126) og i efterklangen i strofe 3 og 58. Grundtvig har tidligere anvendt denne mønske lokation, nemlig i digtet "Dronninge-Stolen", der blev skrevet i anledning af Frederik 6.s dronning Marie Sophie Frederikkes 58-års fødselsdag den 28. oktober 1825 ([se indledning til denne tekst her](#)). I 1840 er det mere uklart, om Grundtvig stadig sigter til den store kalkklint, der er en del af Møns Klint, eller om han med begrebet, der ikke har forlæg i den angelsaksiske tekst, blot vil hylde den nye dronning i anledning af sølvbrylluppet. Helge Toldberg har i anden sammenhæng beskrevet dronningestolsbilledet som et begreb, der sammenknytter dronningens konkrete tronstol med naturens, der på Møn samtidig symboliserer en ældgammel kamp mellem aser og jætter (Toldberg 1950, især s. 165).

En tilpasning af billedsproget til modtagerlandet Danmark finder vi med ordet "Hunde-Dage" (strofe 5), der refererer til meget varme sommerdage, men som ikke findes i det angelsaksiske forlæg. Imidlertid er udtrykket meget velvalgt, fordi hundedagene er den 30-dages-periode, der begynder med Sirius' (Hundestjernens) tilsynekomst, hvilket markerede begyndelsen på Nilens årlige oversvømmelse og dermed nytåret i den ældste egyptiske kalender.

Interessant er også Grundtvigs diskussion af fuglens køn i strofe 75, der foregriber moderskødsbilledet i strofe 81. Grundtvig var en stor beundrer af det, der for ham er specielt kvindeligt, og det fremstår derfor som en yderligere positiv egenskab og betoning af Fønixfuglens vidunderlighed, at den er kvindelig.

Det angelsaksiske digts sidste 11 vers er makaroniske, dvs. med en blanding af flere sprog, her angelsaksisk og latin. Makaroniske vers var yndede i middelalderen. De gengives loyalt af Grundtvig i tekstdelen (vers 1333-1353), men han undlader at forholde sig til dem i fordanskningen.

4.5.2 Jubelår og gyldenår

Grundtvig opererer med begreberne 'gyldenår' og 'jubelår'. Det sidste har kraftige religiøse konnotationer, idet det bl.a. henviser til det jødiske festår, der afholdes hvert 50. år som afslutning på syv syvårsperioder, jf. 3 Mos 25. Grundtvig bruger jubelårsbegrebet mere generelt om et år, hvori man fejrer noget stort og væsentligt. Således anvender han indimellem ordet i en ikke-eskatologisk betydning om alle storhedstider. Når han taler om flere gyldenår, betegner de for ham den nye gyldne tid, der enten kan være 1400- og 1500-tallets åndelige grødetid eller hans egen samtid. Sidst, men ikke mindst kan ordet i denne sammenhæng være en hentydning til Christian 8.s og dronning Caroline Amalies sølvbryllup 22. maj 1840 og kongens salving i Frederiksborg Slotskirke den 28. juni 1840.

Læs mere

Grundtvig havde allerede brugt ordet gyldenår i digtet "Gylden-Aaret" fra 1834 i anledning af Frederik 6.s kombinerede 50 års regeringsjubelæum og fødselsdag ([se indledningen hertil](#), Lundgreen-Nielsen 1995, s. 107-139 og Vind 1999, s. 415. Ole Vind fører begrebets rødder endnu længere tilbage i

Grundtvigs forfatterskab). Moderne mennesker kender nok vendingen bedst fra Grundtvigs julesalme “Blomstre som en Rosen-Gaard”. Her lyder det i tredje og fjerde verslinje: “Blomstre i et Gylden-Aar /Under Fugle-Sange” (1837).

4.5.3 Strofeform

I gendigtningen benytter Grundtvig sig — lidt atypisk for ham — af kortlinjer, der delvist imiterer forlægget. I modsætning til det angelsaksiske forlæg, der er stikisk, er Grundtvigs gendigtning strofisk. Hver strofe, der både har parrim og klamrerim, er på ni verslinjer, hvoraf den sidste linje er urimet; rimfølgen er oftest: aabccbde. Dette giver hver strofe en slags uafsluttet præg, en ekstra vejrtrækning, der leder læsningen videre til den efterfølgende strofe i jagten på et rim, der aldrig kommer. Derudover er Grundtvig opfindsom, hvad angår rim, idet der ikke forekommer identiske rim i teksten. Robert E. Bjork ser denne variationsrigdom som et udtryk for, at selve den rimede tekst symboliserer Føniksfuglens evige foranderlighed (Bjork 2003, s. 226).

4.6 Efterklangsdigt og slutsang

Anders Holm har defineret efterklangen som “en nutidig begivenhed, der står i kontakt med en fortidig” (Holm 2001, s. 71). Føniks-bogens lange efterklangsdigt består af to selvstændige dele: dels et digt på 59 strofer, der deler versemål med gendigtningen fra angelsaksisk, dels en mindre sang på syv strofer. Som altid ved Grundtvigs efterklangsdigte rummer også dette refleksioner over de digteriske processer og de tanker om historiens betydning, hoveddigtet har givet anledning til. I efterklangsdigtet lader Grundtvig Føniksfuglen flyve hen over Danmark og med panoramablik blive tilskuer til vigtige begivenheder for landet eller for den kongelige familie, fx er der allusioner til tabet af flåden 1807 (strofe 17) og til landboreformerne (strofe 50). Forbindelsen mellem kong Skjold og Dan på den ene side og nutidens konge på den anden side påberåbes (strofe 56). Ligeledes kan Grundtvig fremstille kongens forpligtelse: at bevare det gamle, symboliseret ved Skidbladner, ved sit bryst (str. 18). I sin hyldelse til Danmark i strofe 52-55 betoner Grundtvig det jævne, fredelige og beskedne i folkekarakteren.

Hvor selve Føniks-digtet foregår mange steder — hvilket særligt vil sige i Norden og i Østen — indsnævres det geografiske område i efterklangsdigtet til Danmark og det øvrige Norden, og til dels også til det historiske England. Sammenhængen mellem det nordiske og det angelsaksiske er fremtrædende. Grundtvig betragter ligefrem den angelsaksiske poesi som en forløber for den senere norrøne (strofe 6 og 8). For ham er det en pointe, at den angelsaksiske poesi er opstået, efter at en “Dansk Udflytter” (strofe 5) er landet på “*Bretlands Kyst*” (strofe 6). På nærmest mytisk vis vil den danske skjaldekunst genopstå som en fugl Føniks (strofe 8), og dennes sang vil formå at vække den danske folkeånd (strofe 11). I efterklangsdigtet kan Grundtvig også inddrage mere nordisk mytologi, end der har optrådt i det angelsaksiske digt. Vi ser således Gladsheim, Skjold og Dan sammen med folkevisekarakteren Langben Risker. Vigtigst er dog den længelevende vandringsmand Nornegæst, der bliver et billede på den digtning, der vandrer fra Norden til England for at vende tilbage til Danmark igen

(strofe 5-6). Helge Toldberg ser udflytteren Nornegæst som “opretholderen af den danske folkeand” (Toldberg 1950, s. 206).

Digtet henviser i strofe 34 til de sjællandske bønder, som bar båren med den afdøde Frederik 6.s lig en del af vejen fra København til Roskilde i taknemmelighed over, hvad han havde gjort for dem i forbindelse med landboreformerne. På denne måde bringer Grundtvig fortidens bedrifter og nutidens handlinger i samklang med hinanden.

Læs mere

En senere tids mindre royalistiske historikere er knap så imponerede over bøndernes taknemmelighed. Jens Engberg påpeger, at disse bønder imidlertid var udkommanderede til at bære kongens overdimensionerede bære det sidste stykke vej inden Roskilde Domkirke, og at der under ligkørslen fra København til Roskilde på sine steder forekom groteske situationer. Fx kunne de kommandører, der skulle ledsage ligvognen til fods, næppe følge med, da ligvognen satte i gang, hvorfor de måtte løbe efter vognen. En af kommandørerne blev ligefrem dårlig. Han blev bugseret op på ligvognen, men mistede bevidstheden og blev døende bragt ind i en barbersalon. Grundtvig forbigår også, at tilskuerne havde taget opstilling langs kortegevejen, og at det kom til decideret håndgemæng mellem disse og officererne (Engberg 2009, s. 492-494).

Grundtvig kommer ind på to af sine yndlingsemner: 1700-tallets gølge fortidsbeskæftigelse, der afløses af en sandere og friere dyrkelse af fortiden (strofe 33), og latinskolens ånds- og sprogundertrykkelse (strofe 23-25, 44 og 48).

I efterklangsdigtet fornægter Grundtvigs sans for sigende og billeddannende ordsammensætninger sig heller ikke; vi finder fx det dunkle “Folke-Vraget” i strofe 6 og “Minde-Buret” i str. 8. Med det sidste må Grundtvig formentlig tænke på den kollektive hukommelse, hvorfra digterne henter deres stof, hvilket kan ses i lyset af den romantiske teori om, at folkeviserne var opstået i folket.

4.6.1 “Jeg gik mig ud en Sommerdag”

Det sidste lille sangbare digt har den bekendte førstelinje “Jeg gik mig ud en Sommerdag at höre”. Grundtvig har brugt førstestrofen (og den dermed tilhørende melodi) i hele seks forskellige sammenhænge. I denne sang på syv strofer får Grundtvig inkorporeret den mytiske Fønixfugl blandt de andre fugle og samtidig indarbejdet en hyldelse til kongeparret med “Hilsæl, vor Drot” (strofe 6).

Læs mere

Carl Koch har gennemgået de forskellige digte, som udsprang af versionen fra 1840 (1925, s. 88-103). Enkelte af hans tolkninger imødegås af Toldberg (1950, s. 207).

Visens førstestrofe er ikke Grundtvigs egen. Han har formentlig mødt den i Abrahamson, Nyerup og Rahbeks folkeviseudgave, *Udvalgte danske Viser* (1814, bind 5, s. LXXXIV), der kun kender denne ene strofe. Grundtvig begynder alle sine seks digte med denne. Selv om sangen ikke er en traditionel folkevise, er melodien en kendt svensk folkemelodi fra 1600-tallet, som også 1814-udgaven bringer. Den femlinjede strofeform lægger op til et trelinjet enderimet omkvæd, der kan være varieret. Den egentlige fremadskridende tekst bæres af strofernes to første linjer, der altid har parrim. Men i versionen i *Phenix-Fuglen* skifter indholdet af strofeformens sidste tre linjer så meget, at omkvædsfunktionen praktisk talt forsvinder.

I øvrigt klinger Fønix-sagnet og kongeskiftet harmonisk sammen. Hvor alle de andre versioner af visen tydeligt foregår i Norden og henviser til nordiske fugle, lader Grundtvig her Fønix-sagnets fugl træde frem: “Paa Straale-Krandsen og paa Engle-Rösten / Kiendte jeg den sære Fugl fra Östen, / Paradisets Svale, / Som af Vinter-Dvale / Vaagnet op til Sang i grønne Sale” (strofe 3). Endnu en gang får Grundtvig kongeskiftet billedligt knyttet til nye og bedre tider, idet fuglen fra dvalen vågner op til sang og forårshåb.

5 Grundtvigs selvanmeldelse

I det nationalliberale dagblad *Fædrelandet*, der bl.a. blev udgivet af Orla Lehmann, ‘anmeldte’ eller omtalte Grundtvig sin egen bog.

Allerede i de første linjer gør Grundtvig opmærksom på, at hans bog kan opfattes som en allegori over begreberne “*Danskhed* og *Modersmaal*” (1840c, sp. [2697]). Umiddelbart lyder det ikke indlysende, at en angelsaksisk tekst kan handle om noget dansk, men Grundtvig betragter angelsaksisk digtning som en forløber for den norrøne (oldislandske), der igen er en forløber for den danske. Grundtvig havde længe ment, at de norrøne eddiske digte kunne føre en linje direkte tilbage til angelsaksisk (Grundtvig 1820, s. LIV f.). Når teksten så tilmed udtrykker meget tidlige kristne tankegange, og Danmark er et kristent land, bliver Grundtvigs påstand forvandlet til en lang – og selv set med moderne filologiske briller – delvis sand historie (se fx Hyllested 2016, s. 132). Anmeldelsen søger at forholde sig sagligt til oplysninger om det angelsaksiske og udelader fuldstændig de mange tværhistoriske sammenkoblinger af passager i digtet med samtidige eller næsten-samtidige historiske begivenheder. Den kan derfor snarere ses som et supplement til de udgivelseshistoriske oplysninger, der gives i bogen. Fx beskrives forholdet mellem Lactantius og *Exeter-bogens* tekst først grundigt her (spalte 2603).

5.1 Grundtvigs engelske publikationsprojekt

Grundtvig benytter i øvrigt lejligheden til at udtrykke sin ærgrelse over, at hans forslag til en værkserie, der skulle rumme udgaver af de vigtigste angelsaksiske tekster, der ellers kun fandtes i håndskrifter eller som udtog i større samleværker, var blevet negligeret til fordel for en udelukkende engelsk organiseret udgivelse. Denne udgivelse hentyder han også til i bogen (1840b, s. 11). I subscriptionsindbydelsen med

den lange titel *Bibliotheca Anglo-Saxonica. Prospectus, and Proposals of a Subscription, for the Publication of the Most Valuable Anglo-Saxon Manuscripts, Illustrative of the Early Poetry and Literature of Our Language. Most of Which Have Never Yet Been Printed* havde Grundtvig allerede i 1830 foreslået, at man i England begyndte at udgive bl.a. uddrag af *Exeter-bogen*, hele den såkaldte Cædmons bibelparafrase og Layamons rimkrønike (Bjork 2003, s. 218; [se også indledning til Grundtvigs subscriptionsindbydelse her](#)).

Men englænderne, især Benjamin Thorpe, som Grundtvig havde mødt personligt, overtog hans ideer og fik i løbet af 1830'erne udgivet såvel Cædmon som nogle evangelieparafraaser (se også Rønning 1885, s. 131-134). Det blev i øvrigt også Thorpe, der 1842 udgav digtet om Fønixfuglen i det, der senere blev betragtet som *editio princeps* (se Bradley 2000, s. 150). Helge Toldberg har gennemgået Grundtvigs forhold til de engelske antikvarer grundigt (Toldberg 1947).

6 Modtagelse

Den nære ven Bernhard Severin Ingemann takkede indfølt og vidende Grundtvig for bogen *Phenix-Fuglen* i et brev fra 18. oktober 1840 (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 241-243). Men den blev ikke anmeldt i Danmark. Først to år senere bragte det tyske *Zeitschrift für Lutherische Theologie und Kirche* en anmeldelse ved venen Andreas Gottlob Rudelbach (1842, hæfte 2, s. 192 f.). Rudelbach lægger mere vægt på den kirkehistoriske end på den sprog- og litteraturhistoriske betydning, som den tidlige angelsaksiske litteratur har. Desuden accepterer han ukritisk, men taknemmeligt, hvad han opfatter som Grundtvigs hovedtese – formentlig efter også at have læst Grundtvigs selvanmeldelse. Han anser det med Grundtvig for givet, at tre store folkevandringer, den *gotiske* (Sverige), den *normanniske* (Norge) og den *angelsaksiske* (Danmark) – ud over kristendommens udbredelse – har givet verden en ny skikkelse. Han mener, at vi alene kan takke kristendommen og angelsakserne for, at der eksisterer en engelsk, tysk og nordisk litteratur, og at der overhovedet gives en protestantisk kristenhed (Rudelbach 1842, s. 192 f.).

Fønix-temaet forekommer også i *Bøn og Begreb* fra 1840, i digtet “Morgendrøm om Sorø”, strofe 12. I 1853 lod Grundtvig i *Dannebrog* optrykke et didaktisk originaldigt med titlen “Phenix-Fuglen”. Det var på 62 strofer, men rummede ingen henvisninger til 1840-digtets temaer ud over selve det mytologiske.

Den oldengelske litteratur interesserede Grundtvig til det sidste. Frederik Hammerich fortæller om sit sidste møde med Grundtvig tre dage før dennes død. Her talte de om en engelsk publikation, som Grundtvig havde fået tilsendt: *An Ancient Saxon Poem of a City in ruins supposed to be Bath* (Earle 1872). Den lille publikation indeholdt digtet “The Ruin”, som Grundtvig godt kendte fra Hicques' Thesaurus, men var for svækket til selv at læse, hvorfor han bad Hammerich læse det højt. Efterfølgende bemærkede Grundtvig, at digtet fik ham til at tænke på hele den angelsaksiske litteratur som netop en storstilet og stolt ruin (Grundtvig 1948, s. 262 f.).

7 Anvendt litteratur

7.1 Trykt

- Auken, Sune & Christel Sunesen red. (2014) *Ved lejlighed. Grundtvig og genrerne*. Hellerup.
- Bjork, Robert E. (2003) "N.F.S. Grundtvig's 1840 Edition of the Old English Phoenix: A Vision of a Vision of Paradise" i *Unlocking the Wordhord: Anglo-Saxon Studies in Memory of Edward B. Irving, Jr.*, udg. af Mark C. Amodio & Katherine O'Brien O'Keeffe, s. 217-239. Toronto.
- Blake, N.F. udg. (1990) *The Phoenix* [1964]. Exeter.
- Bradley, S.A.J. (1990) "Grundtvig, Anglo-Saxon Literature, and 'Ordets Kamp til Seier'" i *Grundtvig-Studier 1989-1990*, s. 216-245. København.
- Bradley, S.A.J. (1998) *N.F.S. Grundtvig's Transcriptions of the Exeter Book. Grundtvig Archive Fascicle 316, nrs 1-8 in the Royal Library Copenhagen*. København.
- Bradley, S.A.J. (2000) "A Truly Proud Ruin': Grundtvig and the Anglo-Saxon Legacy" i *Grundtvig in International Perspective. Studies in the Creativity of Interaction*, udg. af A.M. Allchin, S.A.J. Bradley, N.A. Hjelm & Jens Holger Schjørring, s. 148-162. Aarhus.
- *Cædmon's Metrical Paraphrase of Parts of the Holy Scriptures in Anglo-Saxon, with a English Translation* (1832), udg. af Benjamin Thorpe. London.
- Earle, John (1872) *An Ancient Saxon Poem of a City in ruins supposed to be Bath*. Bath.
- Engberg, Jens (2010) *Den standhaftige tinsoldat. En biografi om Frederik 6.* København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) "Danne-Virke" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, 1, s. 1-15. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1820) *Bjowulfs Drape. Et Gothisk Helte-Digt fra forrige Aar-Tusinde af Angel-Saxisk paa Danske Riim*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1824) *Nyaars-Morgen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. udg. (1830) *Bibliotheca Anglo-Saxonica. Prospectus, and Proposals of a Subscription, for the Publication of the Most Valuable Anglo-Saxon Manuscripts, Illustrative of the Early Poetry and Literature of Our Language. Most of Which Have Never Yet Been Printed*. London.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1834) "Gylden-Aaret" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 4,

26. januar, sp. 49-62. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1836) "Phønix-Gaarden" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 42, 16. oktober, sp. 657-661. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1837) "Blomstre som en Rosen-Gaard" i *Sang-Værk til den Danske Kirke*, s. 330-334. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1840a) "Fugl Phønix" i *Viser og Sange for Danske Samfund*, s. 60-64. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1840b) *Phenix-Fuglen. Et Angelsachsisk Kvad førstegang udgivet med Indledning, Fordanskning og Efterklang*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1840c) "Phenix-Fuglen, et Angel-Sachsisk kvad, førstegang udgivet, med Indledning, Fordanskning og Efterklang" i *Fædrelandet*, nr. 322, 25. oktober, spalte 2597-2604. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1840d) *Bøn og Begreb om en Dansk Højskole i Soer*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1853) "Phenix-Fuglen" i *Dannebrog*, nr. 38-39, 31. december, s. [1-4]. København.
- Grundtvig, N.F.S. og B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvevling 1821-1859*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1948) *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig*, udg. Steen Johansen og Henning Høirup. København.
- Holm, Anders (2001) *Historie og efterklang. En studie i N.F.S. Grundtvigs tidsskrift Danne-Virke*, Odense.
- "Hr. Tønne af Alsø" (DgF 34) i *Danmarks gamle Folkeviser*, bind 2, s. 10-23. København.
- Henrichsen, Rudolph Johannes Frederik (1825-1827) *De Phoenicis Fabula. Apud Græcos, Romanos et Populos Orientales. Commentationis*, bind 1-2. København.
- Hickeys, George & Humfrey Wanley (1703-1705) *Antiquæ Literaturæ Septentrionalis libri duo. Quorum primus Georgii Hiccesii S.T.P. Linguarum Vett. Septentrionalium Thesaurum Grammatico-Criticum & Archæologicum*. Oxford.
- Hyllested, Adam (2016) "Sprogfamilien" i Ebba Hjort m.fl. udg. *Dansk Sproghistorie*, bind 1, s. 125-155. København.
- Koch, Carl (1909) *Fuglen Föniks*. København.

- Koch, Carl (1925) *Grundtvigske Toner. Studier og Betragtninger*. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1995) "Grundtvig og guldalderens København" i *Grundtvig-Studier*, s. 107-139. København.
 - Muir, Bernard J. udg. (1994) *The Exeter Anthology of Old English Poetry. An Edition of Exeter Dean and Chapter MS 3501*, bind 1-2. Exeter.
 - Rudelbach, Andreas Gottlob (1842) "Phenix-Fuglen, et Angelsachsisk Kvad første Gang udgivet med Indledning, Fordanskning og Efterklang" i *Zeitschrift für die gesammte lutherische Theologie und Kirche*, bind 1:2, s. 192 f. Leipzig.
 - Rønning, Frederik (1885) "N.F.S. Grundtvig og den oldengelske literatur" i *Historisk månedsskrift for folkelig og kirkelig oplysning*, bind 4, s. 321-366; bind 5, s. 1-41, s. 129-187. Odense.
 - Schjørring, Jens Holger (1993) "Om Fugl Fønix-motivet" i *Ordet, kirken og kulturen*, red. Carsten Bach-Nielsen m.fl., s. 379-397. Aarhus.
 - Schmidt-Madsen, Michael (2014) "Kongedigtet" i *Ved lejlighed. Grundtvig og genrene*, red. Sune Auken & Christel Sunesen, s. 156-187. København.
 - Thorkelin, Grímur Jónsson udg. (1815) *De Danorum Rebus Gestis Secul. III & IV. Poëma Danicum Dialecto Anglosaxonica. Ex Bibliotheca Cottoniana Musaei Britannici [Beowulf]*. København.
 - Thorpe, Benjamin udg. (1842) *Da Halgan Godspel on Englisc. The Anglo-Saxon version of the Holy Gospels*. London.
 - Toldberg, Helge (1947) "Grundtvig og de engelske antikvarer", i *Orbis Litterarum*, bind 5, s. 258-311. København.
 - Toldberg, Helge (1950) *Grundtvigs symbolverden*. København.
 - Vind, Ole (1999) *Grundtvigs historiefilosofi*. København.

7.2 Utrykt

- Fasc. 208,9 i Grundtvig-arkivet på Det Kongelige Bibliotek i København.